

Sygn. akt V ACa 768/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 października 2012 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku – Wydział V Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: SSA Włodzimierz Gawrylczyk

Sędziowie: SA Irma Kul

SA Maryla Domel-Jasińska (spr.)

Protokolant: sekretarz sądowy Żaneta Dombrowska

po rozpoznaniu w dniu 23 października 2012 r. w Gdańsku na rozprawie

sprawy z powództwa J. G. i M. G.

przeciwko W. G. i A. L.

o ustalenie nieważności umowy darowizny

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Bydgoszczy

z dnia 6 czerwca 2012 r. sygn. akt I C 375/11

I. uchyla zaskarżony wyrok w odniesieniu do powoda M. G. i przekazuje sprawę z jego powództwa Sądowi Okręgowemu w Bydgoszczy do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego;

II. oddala apelację w pozostałym zakresie.

Na oryginale właściwe podpisy

UZASADNIENIE

Powódka J. G. oraz M. G. w pozwie skierowanym przeciwko W. G. i A. L. domagali się stwierdzenia nieważności umowy darowizny nieruchomości lokalowej położonej w B. w budynku przy ulicy (...), numer lokalu (...), zawartej przez jej właściciela W. G. z A. L.. Wskazali oni, że do zawarcia umowy doszło w wyniku wyłudzenia oświadczenia woli pozwanego W. G. przez A. L., która wykorzystwała fakt znajdowania się darczyńcy pod wpływem leków psychotropowych zażywanych w związku z chorobą psychiczną, na którą cierpi. W wyniku tych umów W. G. wyzbył się majątku oraz pozbawił możliwości dziedziczenia po nim przedmiotowej nieruchomości przez syna M. G..

W odpowiedzi na pozew pozwani wniesli o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie na ich rzecz od strony powodowej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. W pierwszej kolejności pozwani zakwestionowali interes prawny powodów w żądaniu ustalenia nieważności umowy darowizny. Zwrócili uwagę, że powód M. G., jeśli nie uzyska w drodze spadkobrania po ojcu swojego udziału, to może dochodzić

swoich ewentualnych roszczeń w drodze powództwa o zachówek przeciwko obdarowanej. Z kolei powódka J. G. nie ma jakiegokolwiek interesu prawnego w żądaniu określonego pozwem ustalenia.

Wyrokiem z dnia 6 czerwca 2012 roku Sąd Okręgowy w Bydgoszczy oddalił powództwo i nie obciążył powodów kosztami procesu.

Powyższy wyrok został wydany w oparciu o następujące ustalenia faktyczne sprawy. W dniu 26 listopada 2009 roku aktem notarialnym sporządzonym w Kancelarii Notarialnej w B., przed notariuszem V. R., W. G. darował A. L. spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego położonego w B. w budynku przy ul. (...), numer lokalu (...). Powódka domagała się stwierdzenia nieważności tej umowy opierając się na twierdzeniu, że jej zawarcie nastąpiło w wyniku wyłudzenia oświadczenia woli przez pozwaną, która wykorzystwała fakt znajdowania się darczyńcy pod wpływem leków psychotropowych, zażywanych w związku z chorobą psychiczną. Powódka była żoną pozwanego W. G., a małżeństwo ich zostało rozwiązane przez rozwód. Z tego małżeństwa pochodzi syn M. G.. Przedmiotowe mieszkanie nie wchodziło w skład majątku wspólnego małżonków, ponieważ było to mieszkanie, które W. G. otrzymał od swojej matki. Obdarowana jest wnuczką brata matki pozwanego. Powód M. G. utrzymuje się z renty socjalnej. Powódka zamieszkuje wraz z synem, otrzymuje dodatek mieszkaniowy oraz objęta jest pomocą socjalną.

Powyższy stan faktyczny sprawy został ustalony przez Sąd pierwszej instancji na podstawie zeznań świadków oraz załączonych do akt sprawy dokumentów. Sąd ten dał wiarę zeznaniom pozwanych W. G. i A. L., a także zeznaniom powódki J. G.. Za wiarygodne uznał także dowody z dokumentów załączonych do akt sprawy. Ponadto Sąd oddalił wnioski dowodowe powódki o przeprowadzenie dowodu z dokumentacji medycznej pozwanego, pochodzącej z Przychodni Zdrowia Psychicznego przy ul. (...) w B. oraz leczenia szpitalnego w Ś., gdyż okoliczności, które miały być stwierdzone tymi dowodami, nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszego procesu. Oddalony został również z tego samego względu wniosek dowodowy powódki o przeprowadzenie dowodu z bilingu połączeń telefonicznych pozwanego. Sąd Okręgowy uznał powództwo za niezasadne.

Sąd ten zwrócił uwagę, że powództwo o ustalenie, oparte na art. 189 KPC, może wytoczyć każdy, kto ma w tym interes prawny. Powództwo to bowiem uzasadnia ochronę praw podmiotowych, która to ochrona nie jest możliwa na podstawie przepisów prawa materialnego. W przypadku tego powództwa Sąd ma obowiązek badania z urzędu czy po stronie powoda występuje interes prawny w domaganiu się żądanego ustalenia. Sąd pierwszej instancji dalej wywodził, że interes prawny zachodzi wtedy, gdy sam skutek jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości. Powód musi także udowodnić, że ma interes prawny skierowania powództwa przeciwko konkretnemu pozwanemu tj. osobie, która niekoniecznie będąc stroną stosunku prawnego lub prawa objętego petitum pozwu pozostaje w takim związku z tym stosunkiem prawnym, że stwarza przynajmniej potencjalne zagrożenie prawnie chronionych interesów powoda. Samo pojęcie interesu prawnego definiowane jest jako potrzeba prawna, która wynika z sytuacji prawnej, w jakiej znajduje się powód. Sama decyzja Sądu o wydaniu wyroku ustalającego wynika ze stwierdzenia, że istnieje potrzeba tego rodzaju ochrony sądowej. Sąd pierwszej instancji wskazał również, że interes prawny jest rozumiany jako istniejąca po stronie podmiotu prawa chęć uzyskania określonej korzyści w sferze jego sytuacji prawnej. Korzyść ta polega na odtworzeniu stanu pewności prawnej co do aktualnej sytuacji prawnej tego podmiotu, wzmacniającej zgodnie z obowiązującym prawem możliwość żądania ochrony tej sytuacji głównie poprzez stworzenie preiudycjalnej przesłanki skuteczności tej ochrony. Instrumentem służącym uzyskaniu tak określonej korzyści jest – w myśl art. 189 KPC – stwierdzenie na mocy orzeczenia Sądu istnienia stosunku prawnego lub prawa, które wyznaczają sytuację prawną podmiotu.

W oparciu o powyższe rozważania prawne, Sąd pierwszej instancji doszedł do wniosku, że powodowie nie mają interesu prawnego w ustalaniu nieważności umowy przenoszącej własność mieszkania. Powodowie wytaczając powództwo kierowali się bowiem jedynie interesem faktycznym, a nie prawnym, gdyż ich celem było zapewnienie prawa do dziedziczenia przedmiotowego mieszkania po W. G. przez M. G.. Rozporządzenie mieszkaniem przez pozwanego nie naruszało interesu prawnego powodów. Powodowie nie byli stroną umowy przenoszącej własność i nie mogą ograniczać właściciela w jego uprawnieniach. Ponadto, prawa powodów nie zostały w żaden sposób działaniem

pozwanym zagrożone czy naruszone. W przypadku śmierci pozwanego jego syn jest uprawniony do dochodzenia swoich roszczeń od pozwanej A. L. w drodze wytoczenia powództwa o zachówek. Z tego powodu Sąd na podstawie art. 189 KPC a contrario oddalił powództwo.

W przedmiocie rozstrzygnięcia o kosztach procesu, Sąd Okręgowy na podstawie art. 102 KPC odstąpił od zasady odpowiedzialności za wynik postępowania i nie obciążył powodów kosztami procesu, w tym kosztami zastępstwa procesowego strony przeciwnej. Zdaniem Sądu pierwszej instancji w powyższej sprawie zaistniała bowiem sytuacja szczególnie uzasadniona, gdyż powodowie znajdują się w trudnej sytuacji materialnej i rodzinnej, a wytaczając powództwo działali w subiektywnym przekonaniu o słuszności swoich żądań. Ponadto, na mocy art. 113 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, kosztami sądowymi, od uiszczenia których zwolniona była powódka, Sąd obciążył Skarb Państwa.

Z powyższym wyrokiem nie zgodzili się powodowie J. G. oraz M. G. zaskarżając go w całości w drodze apelacji. Skarżący zarzucili obrazę prawa materialnego, a mianowicie art. 189 KPC, poprzez błędne przyjęcie, że nie posiadają oni interesu prawnego w ustaleniu nieważności umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu położonego w B. przy ulicy (...) o numerze (...), zawartej przez W. G. i A. L.. Według skarżących prawidłowa ocena stanu faktycznego sprawy pozwala na przyjęcie ich interesu prawnego w tym ustaleniu. Ponadto zarzucili błędne przyjęcie, że zawarcie umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu nie zostało „wyłudzone” przez A. L., a także, że W. G. nie działał w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli.

W konsekwencji postawionych zarzutów, apelujący wniesli o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego zmianę poprzez uwzględnienie powództwa.

W odpowiedzi na apelację pozwani wniesli o jej oddalenie w całości oraz o zasądzenie od powodów na ich rzecz zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył, co następuje

Apelacja powodów jest częściowo zasadna.

Należy podkreślić, że Sąd Apelacyjny podziela dotychczas poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne sprawy, a tym samym uznaje je za własne.

Zgodnie z art. 189 KPC powód może żądać ustalenia przez Sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Powództwo o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa może być uwzględnione wtedy, gdy spełnione są dwie przesłanki merytoryczne: interes prawny oraz wykazanie prawdziwości twierdzeń przez powoda o tym, że dany stosunek prawny lub prawo rzeczywiście istnieje lub nie istnieje. Pierwsza z tych przesłanek warunkuje określony skutek tego powództwa, decydując tym samym o dopuszczalności badania i ustalania prawdziwości twierdzeń powoda, a wykazanie drugiej przesłanki decyduje o zasadności samego powództwa. Pierwsza z tych przesłanek jest więc określona jako przesłanka skuteczności powództwa, a druga jako przesłanka jego zasadności (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 19 listopada 1996 roku, III CZP 115/96, OSNC 1997/4/35, Lex nr 28606).

Kluczowe znaczenie przy rozstrzygnięciu wniesionej w sprawie apelacji ma określenie tego, czy powodowie posiadają interes prawny w ustaleniu nieważności umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu położonego w B. przy ulicy (...), o numerze (...).

Samo pojęcie interesu prawnego na gruncie art. 189 KPC powinno być odróżnione – co zresztą wskazał Sąd pierwszej instancji – od interesu faktycznego. Przesłanką powództwa opartego o treść art. 189 KPC nie może być bowiem sam interes faktyczny posiadany przez określony podmiot, lecz interes ten musi mieć swoje odzwierciedlenie w szeroko rozumianej sferze prawnej tego podmiotu. Nie każdy więc podmiot zainteresowany faktycznie w danym

ustaleniu będzie posiadał legitymację do wytoczenia powództwa w art. 189 KPC, gdyż warunkiem jego skuteczności jest dysponowanie przez ten podmiot interesem prawnym.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego sformułowano dotychczas pogląd, że powodem w sprawie o ustalenie nie musi być podmiot kwestionowanego lub aprobowanego stosunku prawnego, a może nim być także osoba trzecia wobec stron tego stosunku (por. wyrok Sądu Najwyższego z 30 października 2008 roku, II CSK 233/08, Lex nr 560543). Wynika więc z tego, że sam fakt niezawarcia umowy darowizny przez powodów nie eliminuje dopuszczalności domagania się przez nich ustalenia jej nieważności. Powodowie mimo tego, że nie byli stroną zawieranej umowy darowizny mogą posiadać interes prawny w domaganiu się ustalenia jej nieważności.

W dalszej kolejności należy zauważyć, że w świetle bezspornych ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji powód M. G. jest synem pozwanego W. G., który darował nieruchomości pozwanej A. L.. Natomiast powódka J. G. jest jego żoną. Zgodnie więc z tym ustaleniem, powód należy do kręgu spadkobierców ustawowych po W. G. w świetle art. 931 § 1 KC. Sama darowizna dokonana przez darczyńcę powoduje przejście określonego składnika majątkowego z jego majątku na rzecz obdarowanej, a tym samym zmniejsza jego przyszły majątek spadkowy. Z tego wynika, że ustalenie nieważności umowy wpływa na sferę prawną powoda M. G. poprzez ograniczenie majątku spadkowego, który może on uzyskać w razie spadkobrania. W razie dojścia do dziedziczenia przez powoda nabyty przez niego spadek nie będzie zawierał już spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, a tym samym prawo to nie będzie mogło wejść do majątku powoda M. G.. W chwili obecnej pozwani nie wykazali, aby W. G. sporządził testament, mocą którego uregulowałaby w sposób odmienny niż wynikający z ustawy porządek dziedziczenia. W świetle więc tego należy przyjąć, że zawarcie umowy darowizny nieruchomości lokalowej wpływa na prawo do dziedziczenia powoda, a tym samym ma on interes prawny w żądaniu określonego w pozwie ustalenia. W tym więc zakresie, Sąd Apelacyjny nie podziela argumentacji zaprezentowanej przez Sąd pierwszej instancji, że w tej sytuacji można mówić jedynie o interesie czysto faktycznym po stronie powoda.

Nie można jednak powyżej zdefiniowanego interesu prawnego rozciągać także na interes prawny J. G.. Nie należy ona do kręgu spadkobierców ustawowych po W. G., a także nie wykazała, aby była uprawniona do dziedziczenia na podstawie testamentu. W przypadku powódki można co najwyżej powiedzieć o tym, że posiada ona interes faktyczny w tym ustaleniu, ale – jako zostało to już wcześniej przedstawione – nie legitymuje to jej do wytoczenia powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 KPC.

W konsekwencji więc powyższych ustaleń względem M. G. Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy, gdyż nie ustalił czy rzeczywiście W. G. złożył oświadczenie woli w przedmiocie darowania nieruchomości lokalowej A. L. w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli (art. 82 KC). W tym zakresie po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy powinien ustalić na podstawie zawnioskowanego materiału dowodowego czy pozwany W. G. w czasie składania oświadczenia woli znajdował się w tym właśnie stanie. W tym celu Sąd powinien dopuścić dowody z dokumentacji medycznej pozwanego, przesłuchać na tę okoliczność strony procesu, a także zgłoszonych świadków, a także w zależności od inicjatywy stron Sąd powinien dopuścić dowód z opinii biegłego.

W związku z powyższym, na podstawie art. 386 § 4 KPC uchylono wyrok w części dotyczącej powoda M. G. oraz przekazano sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Bydgoszczy. Natomiast w odniesieniu do J. G. oddalono apelację na podstawie art. 385 KPC.

O kosztach postępowania apelacyjnego w zakresie uchylonego rozstrzygnięcia w pkt. I orzeczono na podstawie art. 108 § 2 KPC pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego Sądowi Okręgowemu.